

УДК 338.24

Ткачук Г.Ю.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства

Житомирського державного технологічного університету

ОЦІНКА ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню поняття сутності економічної категорії «ділова активність підприємства» та обґрунтуванню показників її оцінки. Особлива увага акцентована на коефіцієнтах оборотності активів та пасивів підприємства у розрізі їх структурних елементів, а також на показниках тривалості обороту. Доведено, що оцінка ділової активності може бути здійснена шляхом визначення оптимального співвідношення між темпом зростання прибутку, доходу та активів.

Ключові слова: ділова активність, фінансовий стан, аналіз ділової активності, показники оцінки ділової активності.

Ткачук А.Ю. ОЦЕНКА ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию понятия сущности экономической категории «деловая активность предприятия» и обоснованию показателей ее оценки. Особое внимание акцентировано на коэффициентах оборачиваемости активов и пассивов предприятия в разрезе их структурных элементов, а также на показателях продолжительности оборота. Доказано, что оценка деловой активности может быть осуществлена путем определения оптимального соотношения между темпом роста прибыли, дохода и активов.

Ключевые слова: деловая активность, финансовое состояние, анализ деловой активности, показатели оценки деловой активности.

Tkachuk A.U. ASSESSMENT BUSINESS ACTIVITY

The article investigates the concept of the essence of economic categories «business activity of enterprise» and substantiation of its performance assessment. Particular attention is paid to turnover ratio assets and liabilities of the company in terms of their structural elements, as well as the figures for turnover. It is proved that the assessment of business activity can be carried out by determining the optimum ratio between the rate of profit growth, income and assets.

Keywords: business activity, financial condition, business activity analysis, performance assessment of business activity.

Постановка проблеми. За умов сьогодення, коли соціально-економічна напруженість у суспільстві зростає, а питання підвищення ефективності господарської діяльності підприємств набувають усе більших обертів, на перший план виходять такі інструменти її забезпечення, як аналіз та оцінка. Одним із головних індикаторів об'єктивної, своєчасної та всебічної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є ділова активність. Ділова активність охоплює найважливіші сфери життєдіяльності підприємства: виробництво, фінанси, маркетинг, тому дає можливість оцінити внутрішню та зовнішню ефективність її організації. Отже, актуальність дослідження проблем оцінки ділової активності обумовлена її вирішальною роллю у процесі забезпечення прибуткової діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До кінця ХХ ст. в економіці не приділялася особлива увага діловій активності як окремій категорії, тому її значення та підходи до оцінювання в процесі еволюції економічної думки набули якісних трансформацій. Поняття «ділова активність» увійшло до вітчизняної наукової школи у 90-ті рр. ХХ ст. із набуттям Україною незалежності, розвитком ринкової економіки, підприємництва й виникненням таких понять, як діловий ризик і діловий крах, запобігання якого вимагало активних дій від підприємців [9, с. 215].

Поряд із зміною сутності поняття «ділова активність» змінювався і інструментарій її оцінки. На сьогоднішній день запропоновано декілька підходів щодо оцінки ділової активності підприємств, серед основних з них виділимо наступні. За допомогою показників ефективності управління оборотним капіталом (оборотності обігових коштів, швидкості обороту капіталу); фондодідачі [1, с. 195]; продуктивності праці [5, с. 184]; рентабельності; фінансового стану: (прогнозування ймовірності настання банкрутства).

Під іншим кутом зору розглядають ділову активність підприємства М.П. Войнаренко і Т.Г. Рзаєва [6, с. 14]. Тому в процесі здійснення оцінки автори пропонують використовувати два основні напрями: із виділенням коефіцієнтів ділової активності та виділенням показників використання коштів [14, с. 508]. У той же час механізм оцінки ділової активності залишається мало дослідженим, оскільки наразі відсутній остаточний підхід до визначення її сутності, що й утруднює вибір та обґрунтування показників для розрахунку. Дана ситуація приводить до того, що у ході оцінки характеризуються лише окремі аспекти ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, тобто відсутня комплексність.

Постановка завдання. Метою статті є удосконалення існуючого підходу до оцінки ділової активності фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Важливим індикатором ефективності використання ресурсів підприємства в умовах нестабільної економіки є його ділова активність. Саме тому визначення сутності ділової активності та показників її оцінки є надзвичайно важливим питанням сьогодення.

Звернемо увагу на деякі підходи до визначення ділової активності підприємства. О.А. Гарасюк та М.Ю. Ігнатенко вважають, що ділова активність підприємства оцінюється сукупністю кількісних та якісних параметрів (зростання економічного потенціалу підприємств, обсяги поставок на експорт, імідж підприємства, його соціальна і природоохоронна активність) [7, с. 63].

Інший погляд на ділову активність мають Л.О. Коваленко та Л.М. Ремньова. На їх думку, ділова активність підприємства – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства і визначається такими критеріями,

як місце підприємства на ринку, репутація, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність [12, с. 382].

Ю.С. Цал-Цалко вважає, що ділова активність підприємства формується за рахунок внутрішньої і зовнішньої ефективності. Внутрішня ефективність забезпечується організацією господарської діяльності, зовнішня – найкращим асортиментом готової продукції, товарів, робіт і послуг. Щодо переліку об'єктів діяльності підприємства, то виділяють дві концепції: маркетингову – визначену потребами ринку, і технологічну – побудовану на інноваційних можливостях [3, с. 77].

Ділова активність, на думку І.С. Вчєрашньої, це економічна категорія, яка характеризує економічну діяльність підприємства з позицій внутрішніх його змін і виявляється через зміну її інтенсивності у часі [3, с. 77].

Таким чином, ділова активність – це комплексне поняття, яке виражається через систему взаємопов'язаних економічних категорій. Тому, серед науковців є різні підходи до його визначення. Ділову активність розглядають як у широкому так і у вузькому значенні.

У широкому розумінні ділова активність передбачає усю сукупність зусиль підприємства щодо просування на ринках продукції, праці, капіталу [10, с. 144-148; 16, с. 110].

У вузькому розумінні ділову активність розглядають з точки зору фінансово-господарської діяльності підприємства у розрізі ефективності його виробничої та комерційної діяльності. У даному випадку словосполучення «ділова активність» являє собою, можливо, не цілком вдалий переклад англійського терміна «business activity», який якраз і характеризує відповідну групу коефіцієнтів з системи показників оцінки фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності [13].

На нашу думку, найбільш комплексним є таке визначення ділової активності: «...це характеристика діяльності підприємства, яка містить в собі оцінку ступеня напруженості та виконання плану по всім видам показників діяльності; сукупність зусиль, спрямованих на зростання прибутковості підприємства та його інвестиційної привабливості, пошук можливих резервів підвищення ефективності виробництва, аналіз ефективності використання трудових, нематеріальних та фінансових ресурсів, прагнення лідерства на ринку» [3, с. 76].

Проаналізувавши основні підходи до змісту системи показників оцінки ділової активності підприємства автор зробив наступні висновки. Наразі існує ряд представників сучасної науки, які вбачають аналіз ділової активності в показниках оборотності. Так, Ю. Бріггем серед основних показників оцінки ділової активності виділяє оборотність товарно-матеріальних запасів, середній термін інкасації, оборотність основних засобів, оборотність всіх активів [4]. А.Д. Шеремет та Г.В. Савицька у процесі діагностики ділової активності пропонують використовувати коефіцієнти оборотності капіталу, рентабельність та оборотність капіталу [16]. О.В. Єфімова важливими вважає наступні показники: період операційного циклу, оборот оборотних активів, середній період обороту грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень [11].

Іншим є погляд В.В. Ковальова, який вважає, що ділова активність підприємства проявляється у динамічності її розвитку, а показниками її оцінки виступає ступінь виконання планів, норм, нормативів;

коефіцієнт стійкості економічного зростання; оцінка динамічності розвитку фірми [12].

Існує також низка підходів, які у процесі оцінки ділової активності пропонують використовувати показники: ліквідності, питомої ваги позикового капіталу, рентабельності, забезпеченості відсотків за кредитами, становища на ринку, ділової репутації, залежності компанії від великих постачальників, економічної доданої вартості, інвестиційної ділової активності [3, с. 77]. На нашу думку, дані показники не можуть у повній мірі оцінити ділову активність господарської діяльності підприємства, адже у більшій мірі стосуються фінансової сторони діяльності підприємства. Тому варто звернути увагу на сутність поняття «ділова активність».

Враховуючи те, що ділова активність передбачає ефективність здійснення господарської діяльності, а господарська діяльність поєднує у собі виробничу, фінансову та комерційну діяльність, то і проведення аналізу ділової активності повинно відбуватися за кожним із цих напрямів.

Ефективність виробничої діяльності доцільно провадити у контексті аналізу продуктивності праці (трудомісткості), витрат та рентабельності продукції, виконання плану виробництва. Аналіз ефективності комерційної діяльності підприємства варто здійснювати за показниками якості та конкурентоспроможності продукції, позицій оцінки рентабельності витрат, пов'язаних з рекламою та розширенням ринку збуту. Оцінка фінансового стану підприємства може бути проведена шляхом визначення показників оборотності структурних елементів активів та пасивів підприємства. Серед яких варто виділити: запаси, готову продукцію, грошові кошти, дебіторську та кредиторську заборгованість, власний капітал, залучений капітал.

У ході дослідження системи показників оцінки ділової активності підприємства встановлено, що до них відносять, у першу чергу: тривалість або швидкість обороту оборотних активів, коштів в розрахунках, запасів за відповідний період, а також швидкість обороту вкладеного в них власного та позикового капіталу. Для поглибленого аналізу ділової активності варто враховувати також швидкість обороту елементи активів, такі як: виробничі запаси, малоцінні та швидкозношувані предмети, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі, незавершене виробництво, готова продукція, дебіторська заборгованість тощо. Аналіз стану оборотних активів у розрізі структурних елементів та показників оборотності дає можливість визначити ефективність використання ресурсів підприємства в цілому; встановити, у що вкладаються кошти підприємства протягом фінансового циклу та за необхідності терміново вжити відповідні заходи щодо зміцнення фінансового стану підприємства та покращення його ділової активності. Показники ефективності використання капіталу підприємства є також індикаторами ділової активності підприємства. Серед яких у першу чергу варто виділити швидкість оборотності власного капіталу підприємства, а також швидкість оборотності його кредиторської заборгованості [2].

Таким чином, відзначимо, що ділова активність відображає рівень ефективності використання, у першу чергу активів підприємства та джерел їх утворення, і в той же час характеризує якість управління ними, а також можливості функціонування та розвитку підприємства.

Наразі в економічній науці виділяють три рівні ділової активності підприємства: високий (достат-

ній); середній (задовільний); низький (незадовільний). Кожному рівню ділової активності відповідає конкретна і притаманна саме для нього господарсько-фінансова ситуація. Отже, виділяють нормальну виробничо-господарську ситуацію, якій відповідає високий рівень ділової активності, проблемну – вона характеризує середній рівень ділової активності підприємства, і кризову ситуацію, яка характеризується низьким рівнем ділової активності підприємства [15].

Нормальна ситуація виробничо-господарська ситуація характеризується таким збігом умов і обставин, за яких створюються сприятливі умови для функціонування суб'єкта господарювання та формується стійка тенденція до підвищення темпів зростання оціночних показників.

Проблемна визначається таким збігом господарських умов та чинників, за яких формується тенденція до погіршення стану підприємства і спостерігається нестійка динаміка оціночних показників ділової активності.

Кризова ситуація виникає у випадку відсутності оперативного реагування на стратегічні питання, які потребують термінового вирішення. Визначається вона збігом обставин, що формують стійку негативну тенденцію оціночних показників ділової активності. Кризова ситуація може викликати банкрутство підприємства [15].

Недоліком теорії зіставлення кризової ситуації із конкретним рівнем ділової активності є те, що повністю відсутнє будь-яке цифрове пояснення меж зазначених станів. Хотілося б точно знати, який цифровий діапазон відповідає якому із зазначених рівнів ділової активності та яким чином діагностувати певну виробничо-господарську ситуацію на підприємстві.

Як вже було зазначено, ділова активність оцінюється системою показників, що характеризують найважливіші сторони господарсько-фінансової діяльності підприємства. Крім того, в ідеальному випадку динаміка змін абсолютних показників ділової активності повинна відповідати «золотому правилу економіки підприємства»:

$$T_{зрп} > T_{зрв} > T_{зра} > 100\%, \quad (1)$$

де $T_{зрп}$, $T_{зрв}$, $T_{зра}$ – темп зростання відповідно прибутку, виручки від реалізації, активів. – темп зростання відповідно прибутку, виручки від реалізації, активів.

Перше співвідношення характеризує випередження темпів зростання прибутку порівняно з темпами зростання обсягу реалізації продукції і свідчить про зниження собівартості продукції як основного чинника збільшення прибутку. Якщо темпи зростання прибутку й обсягу реалізації продукції будуть випереджувати темпи зростання активів, то це свідчить про ефективність використання останніх [8]. Зазначимо, що значення показників у наведеному співвідношенні мають зростати (бути більшими за 100%). Недоліком цього рівняння є те, що у економічній літературі відсутнє пояснення розрахунку показників, які відображені у формулі. Незрозумілим залишається, який прибуток береться до уваги та які активи використовуються.

Висновки. Проаналізувавши підходи до визначення та оцінки ділової активності підприємства, встановлено, що ділова активність підприємства наразі виступає однією із важливих характеристик функціонування та розвитку підприємства. Відсутність єдиного підходу до її визначення говорить про те, що категоріальний апарат цієї важливої економічної категорії ще достатньо не сформовано. І відзна-

чимо її всеохоплюючий характер, який поєднує усі сфери діяльності підприємства (виробництво, маркетинг, фінанси). Виділяють три види ділової активності, які пов'язують із трьома фінансово-господарськими ситуаціями на підприємстві: висока ділова активність є ознакою нормального стану, середня – проблемного і низька – кризового. Перспективами дослідження у даному напрямі є визначення меж рівнів ділової активності та ув'язка їх із виробничо-господарською ситуацією на підприємстві.

Оцінка ділової активності повинна відбуватися по усім видам фінансово-господарської діяльності підприємства, що у свою чергу допоможе комплексно оцінити ефективність використання підприємством своїх ресурсів з метою формування позитивного фінансового результату та отримання прибутку. Тому вирішення завдання підвищення рівня ділової активності може бути вирішене за рахунок покращення діяльності підприємства за напрямками: виробництво, маркетинг та фінанси. Перспективами подальших досліджень у цій площині є визначення інформаційного та інструментального забезпечення оцінки ділової активності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : [учебник] / С.М. Пястолов. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
2. Анісімова О.М. Аналіз ділової активності підприємства як системна оцінка ефективності використання власних ресурсів / О.М. Анісімова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/piprp_2013_2_6.pdf.
3. Антипенко Є.Ю. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання / Є.О. Антипенко, С.М. Ногіна, Ю.С. Піддубна // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 3. – С. 76-80.
4. Бригем Ю.А. Финансовый менеджмент : [учеб. пособ.] / Ю.А. Бригем, Л.С. Гапенски. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 429 с.
5. Варавка В.В. Аналіз ділової активності як інструмент управління грошовими потоками підприємства / В.В. Варавка // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 184-191.
6. Войнаренко М.П. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки : [моногр.] / М.П. Войнаренко, Т.Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 284 с.
7. Гарасюк О.А. Проблеми щодо сутності поняття «ділова активність підприємства» / Гарасюк О.А., Ігнатенко М.Ю. // Вісник КТУ. – 2010. – № 22. – С. 63.
8. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз : підручник для студентів ВНЗ / Б.Є. Грабовецький. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 256 с.
9. Гринькевич О.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління діловою активністю підприємств / О.А. Гринькевич, Г.І. Кіндрацька // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 215.
10. Заїкіна О.О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством / О.О. Заїкіна // Харчова промисловість. – 2008. – № 7. – С. 144-148.
11. Ефимова О.В. Анализ финансовой отчетности : [учеб. пособ.] / О.В. Ефимова, М.В. Мельник. – М. : Омега-Л, 2004. – 451 с.
12. Коваленко Л.О. Финансовый менеджмент : [навч. пос.]. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [3-те вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
13. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_6/ZMIST.htm.
14. Мешкова Н.Л. Оцінка ділової активності підприємства на макrorівні Н.Л. Мешкова / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 508-511.
15. Співак Ю. Ділова активність як важливий показник діяльності підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2014/dilova-aktyvnist-yak-vazhlyvyj-pokaznyk-diyalnosti-pidpryemstva/>.
16. Шеремет О.О. Финансовый анализ / О.О. Шеремет. – К., 2009. – 196 с.